

Konstens giganter

Sune Axelsson

På Sidneys museum för nutida konst fångas min uppmärksamhet av en serie expressionistiska akrylmålningar. Det framgår tydligt att det är en temperamentsfull målare som varit i farten.

Med våldsamt frenesi attackerar han papperet, och från egna målarövningar vet jag att eftertanke och vankelmod inte ger någon utdelning. Men vem är då konstnären? Jag tittar på skylten: Ramona Bali. En kvinna? Nej, nej – en indonesisk elefant! Hela utställningen består således av elefantkonst!

Två ryska konstnärer, Vitaly Komar och Alex Melamid, utforskar konceptbegreppet. I flera år har de utmanat konstvärlden genom sina provocerande målningar och utställningsobjekt. I samverkan med djurvärlden – de kallar det "Ecollaboration" – fortsätter de att undersöka den eviga frågan hur vi definierar konst, hur vi ser och uppfattar ett konstobjekt.

Komar och Melamid träffades redan 1963 som studenter vid Stroganovinstitutet för konst och design i Moskva. Där drillades de i den då sanktionerade sovjetrealismen, med bilder av heroiska arbetare sysselsatta med att förverkliga den kommunistiska idealstaten. Efter att ha anslutit sig till en parodisk sovjetvariant av den amerikanska popkonsten blev de uteslutna ur konstnärsförbundet och gick i en inre exil.

Ramonas målning: *Dance with me.*

Renee målar med Komar & Melamid

Men efter många försök fick de äntligen tillåtelse att emigrera och kom via Israel till USA. Deras konstkarriär fick en ny inriktning vid Toledo Zoo, 1995. Redan då hade elefanter producerat säljbar konst i några enstaka djurparker. Efter att ha finslipat sina undervisningsmetoder startade Komar och Melamid en målarakademi för elefanter i Lanpang i Thailand 1998. Den följdes av liknande målarskolor vid Surin och Ayutthaya i Thailand; Kuala i Indien; och Bali i Indonesien. Deras insatser väckte stor uppmärksamhet, och 1999 fick de representera Ryssland vid den prestigefyllda Biennalen i Venedig, där de ställde ut verk av tre elefanter och fotografier tagna av schimpansen Mikki, som de lärt hantera en kamera.

Arbetsdagen för elefanterna kan börja med ett tidigt bad och frukost. Redan vid åttatiden är de klara för några timmars konstnärligt skapande. De har alla en personlig assistent, och ibland deltar även Komar och Melamid i målningsprocessen. Ett fåtal sådana verk visades, men de skilde sig inte särskilt mycket från elefanternas originalverk.

Den inledande utbildningen vid målarakademierna omfattar elementär penselteknik: att greppa penseln på rätt sätt och stryka

på färgen. De första övningarna sker med papperet liggande på marken, men snart är den blivande konstnären mogen för stafflimålning.

Tålmod, belöningar och ständigt flödande entusiasm är viktiga inslag i ryssarnas pedagogik. Två elefanter med stafflier står uppställda framför en damm med frodig växtlighet. "Underbart", ropar Melamid, "deras bästa verk hittills! Titta på dom – är de inte som Monet och Renoir målade sida vid sida i södra Frankrike? Den disiga luften. Inga skisser. Bara färg och ljus – ljus och färg!"

Jag studerar hur konstnärernas temperament tycks påverka målningsprocessen. Ramonas virveldans över papperet jämfört med Seng Wongs lugna penseldrag. Resultaten är i båda fallen tilltalande. Normalt används endast ett begränsat antal färger, men med glest överlappande penseldrag uppnås både variation och intressanta effekter. Ramona Bali har verkligen ett konstnärstemperament och kallas ibland av sin utmattade lärare för "l'elephant terrible".

Projektet syftar inte bara till att provocera och utforska konstens gränser. Genom att elefantkonsten finner köpare till höga priser kan många indiska elefanter få ett långt drägligare liv än tidigare samtidigt som vår syn på dessa djur i grunden förändras. Flertalet målningar på utställningen var redan sålda via en Internetauktion. Också schimpansen Mikkis fotoövningar finns med. Suddiga bilder av Kremles tornspiror – som hamnat nere i högra hörnet – bryter på ett uppfriskande sätt mot fototeknikens läroböcker.

En diskussion med chefen för Toledos konstmuseum visas på video. Bör inte också verk av Renee, stadens uppburne elefantartist, ingå i samlingarna? Monet och Manet finns ju redan där. Han medger att Renees måleri innehåller element som karakteriserar abstrakt måleri: ingen tvekan om den saken. Men anser inte tiden mogen, de flesta brukar få vänta ett bra tag innan deras verk hamnar på museum.

Vad är då konst? Något som skapas av ingenting men som går att sälja för dyra pengar? I det avseendet har elefanterna kommit en bra bit på vägen, och de främsta artisterna drar in en miljon kronor om året. Vid en konstauktion i Rockefeller Centre ställdes

femtio målningar ut av elefanter från Thailand, Indien och Bali. Det högsta budet drog en blågrå abstraktion av den indiske elefanten Ganesh och köparen var ingen mindre än Stuart Pivar, långvarig vän med Andy Warhol och grundare av New York Academy of Art.

Pivar bjöd hem Komar och Melamid, som kippade efter andan när de fick se tavlan hängande bredvid en målning av den italienske mästaren Pontormo – samlingens oskattbara klenod. Vem hade kunnat drömma om en så osannolik framgång?

Den nya trend inom konsten som elefanterna och deras målningsteknik representerar kallar Vitaly Komar för "dumbolismen".

Konsthistorikern Mia Fineman från New York anser att barriären mellan människor och djur är artificiell, införd av konstvärlden för att hålla utanför andra arter, som ägnar sig åt dekorativt skapande. Hon anser att det enda sättet att verkligen förnya konsten är att gå utanför den mänskliga förmågan – att också engagera djuren!

Flera verk av elefanterna betraktar hon som otroligt bra – till och med bättre än Pollocks eller de Koonings. Men vad kallar hon den nya konstriktningen? Svaret blir det självklara: "Posthumanismen". Pivar bjöd hem Komar och Melamid, som båda kippade efter andan när de fick se tavlan hängande bredvid en målning av den italienske mästaren Pontormo – samlingens oskattbara klenod. Vem hade kunnat drömma om en så osannolik framgång?

Komar och Melamids konstnärliga samarbete med elefanter och schimpansen Mikki kompletteras på utställningen av Lisa Roet, vars fotografier också handlar om hur människan samverkar och kommunicerar med djur. Hennes arbeten har inspirerats av Jane Goodalls roman "In the Shadow of Man" och fotografierna antyder att vetenskapliga experiment och zoologiska föreläsningar av apor kanske säger mer om människan än de gör om aporna.

I serien "Ape and the Bunnyman" återskapar hon experiment som hon sett utföras på apor vid Georgia State University, där det visade sig att aporna bättre samverkar med forskare klädda i kaninliknande kläder. Några foton visar hur apor och kanin-

människan umgås som jämbördiga. På ett annat sitter apan ensam framför en vägg, men skuggan som faller på väggen är inte apans utan kaninmannens. På video visas hur Lisa Roet gör en kolteckning samtidigt som hon håller en apa i handen. Med referens till Michelangelos takmålning i Sixtinska kapellet söker hon inspiration via djurets instinkter och känsloliv.

Jag lämnar utställningen med starka känslor. Den är oerhört stimulerande, ibland humoristisk, bitvis provocerande, och den väcker många tankar och frågeställningar. Om konstbegreppet som sådant, men också om människan och vår arroganta relation till djurvärlden. Vi människor ser oss som skapelsens krona. Detta anses ge oss exklusiv rätt att formulera reglerna för umgänget med övriga arter i naturen. Regler som helt skiljer sig från dem vi tillämpar inom den egna arten.

Människan hemfaller gärna åt hierarkiskt tänkande både som individ och i grupp, vill se sig själv i toppen och andra på en långt lägre nivå. Ofta är fundamentet för detta svagt och bräckligt eller vilar på egenskapade myter, uppenbarelser, hallucinationer eller rent och skärt önsketänkande.

Människans hjärna tycks ha större förmåga till abstrakt tänkande än djurens. Hos fåglarna har istället lillhjärnan utvecklats för att klara de synnerligen avancerade koordinationsproblem som flygningen innebär. Deras inbyggda navigationsförmåga är överlägsen människans. Att rangordna olika djurarter blir därför som att jämföra äpplen och päron. Många moderna biologer anser dessutom att den viktigaste måttstocken är artens anpassning till sin miljö.

Man har länge föreställt sig att djur inte kan skapa konst – en avgränsning som raserats inte minst genom de två ryssarnas arbeten med elefanter och apor. Delvis är detta också en följd av konstbegreppets vidgade gränser under 1900-talets senare del. Melamid kanske bäst sammanfattar utvecklingen med orden: "Konsten är inte en tragedi eller ett drama – den är en cirkus! Och vad vore en cirkus utan djur och clowner?"